

כיקוד אשׁ. והיינו, שנשרפו כל חיילותיו של סנחריב.

אמר רבי יוחנן: אמנם בדרך כלל "כבודו" משמע גופו ובשרו, ואם כן, "תחת כבודו" – היינו הנשמה שבתוך הגוף. אבל מה שנאמר כאן "תחת כבודו" – **ולא כבודו ממש** [אין הכוונה לכבודו, גופו, ממש]. אלא הכוונה לבגדיו, שאף הם מכונים כבוד, כי **הא דרבי יוחנן קרי ליה למאני** [היה קורא לבגדים]: **"מכבודתי"**, לפי שהם גורמים כבוד לאדם. ואם כן, פירוש הפסוק "ותחת כבודו יקד יקד כיקוד אשׁ", היינו שנשרף גופו שתחת בגדיו.

רבי אלעזר אמר: מה שתחת כבודו ממש, דהיינו, תחת גופו – נשרף, וכפי שהיה בשריפת בני אהרן. מה לחלק, בשריפת בני אהרן, היתה שריפת נשמה, והגוף נשאר קיים, אף כאן, הכוונה לשריפת נשמה, וגוף קיים (240).

תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה: פרעה

שחירף בעצמו, ולא על ידי שליח [כפי שמובא להלן], ואם כן, אין הבזיון גדול כל כך – **נפרע אף הקדוש ברוך הוא ממנו בעצמו**, ולא נתבייש כל כך. שאינו דומה המתבייש מן הגדול – למתבייש מן הקטן (241).

צד-ב אבל **סנחריב, שחירף על ידי שליח**, ויש בזה ביזוי גדול יותר – **נפרע אף הקדוש ברוך הוא ממנו על ידי שליח**, ונתבייש ביותר.

פרעה שחירף בעצמו, דכתיב ביה שאמר: **"מי ה' אשר אשמע בקלו"**,

נפרע הקדוש ברוך הוא ממנו בעצמו. דכתיב: "וינער ה' את מצרים בתוך הים", **וכתיב: "דרכת בים סוסיך וגו'"** (242).

סנחריב שחירף על ידי שליח, דכתיב: "ביד מלאכיך חרפת ה'" [על ידי שליחך חרפת את ה'],

נפרע הקדוש ברוך הוא ממנו על ידי שליח.

לכן כתב לפרש להיפך. פרעה חירף בעצמו, והיה רוגזו של הקדוש ברוך הוא גדול כל כך עד שנפרע ממנו בעצמו.

אבל סנחריב חירף על ידי שליח, ואין זה חמור כמחרף בעצמו, שהרי יכול לטעון: דברי הרב ודברי התלמיד – דברי מי שומעין, ואין שליח לידי עבירה! לכן נפרע ממנו הקדוש ברוך הוא רק על ידי שליח. ועיי' בחדושי הגאונים מה שהביא בשם מצודת דוד.

242. מקרא זה נאמר על קריעת ים סוף, שהעביר הקדוש ברוך הוא את ישראל בחרבה, וטיבע את חיל פרעה. עיי"ש במפרשים [חבקוק ג' ט"ו].

240. בכך יהוידע ביאר, שלפי ר' יוחנן רצה הקדוש ברוך הוא לעשות נס ופלא, שהוא נס בתוך נס, שיהיו הגופים נשרפים, והבגדים קיימים.

ור' אליעזר סבר, שרצה הקב"ה להגדיל הנס לעיני הרואין, שיהיו הגופים קיימים, והם פגרים מתים. ויראו הרואין איך עם רב כחול הים מושלכים מתים, שמתו בלילה אחד בשעה אחת. אבל אם ישרפו, יהיו אפר, ולא יהיה ניכר מספרם בריבויים כמה היו.

241. כך כתב רש"י. והעיר המהרש"א שהוא קצת דחוק, דמה שייך ביזוי וכיבוש בפורענות ששלח הקדוש ברוך הוא עליהם?

דכתיב: "ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף וגו'".

רבי חנינא בר פפא רמי: כתיב בהמשך אותו מקרא דלעיל "ביד מלאכיך חרפת ה'", שאמר סנחריב בליבו: "ואבוא מרום קצו". ו"מרום" משמע בית המקדש, כדכתיב בספר ירמיה: "מרום מראשון מקום מקדשנו".

ואילו בספר מלכים **כתיב** בלשון אחר: "ואבואה מלון קצו", שמשמע דירה של מעלה. דהיינו, מלוננו של הקדוש ברוך הוא.

כך אמר אותו רשע [סנחריב]: בתחלה אחרים דירה של מטה, בית המקדש, ואחר כך אחרים דירה של מעלה.

אמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב שאמר סנחריב: "עתה המבלעדי ה' עליתי על המקום הזה להשתחו ה' אמר אלי עלה על הארץ הזאת והשתחית?"

מאי היא, וכי היכן ציוה הקדוש ברוך הוא

על סנחריב להשחית את ארץ ישראל?

ומבאר רבי יהושע בן לוי:

דשמע סנחריב לנביא (243) דקאמר: "יען כי מאס העם הזה את מי השלח ההולכים לאט ומשוש את רציין וכן רמליהו".

אמר רב יוסף: אלמלא (244) תרגומא דהאי קרא [אילו לא היה לפנינו התרגום של הפסוק] הזה, לא הוה ידענא מאי קאמר [לא היינו יודעים מה כוונתו].

וכך הוא תרגומו של המקרא: "חלף דקין עמא הדין במלכותא דבית דוד דמדבר להון בנייה, כמי שילוחא הנגדין בנייה, ואיתרעיו רוצין ובר רמליהו" [היות ומאס העם הזה במלכות בית דוד, שהנהיגה אותם בנחת, כמי השילוח שהולכים בנחת, ובחרו במלכות רוצין וכן רמליהו (245)].

והיות והזכרנו את בן רמליהו, מפסיקה הגמרא באמצע הענין, ומביאה דבר בעניינו

245. ברש"י על הפסוק ביאר, שהמקרא מדבר על כך ששבנא וסיעתו רצו למרוד במלך חזקיהו. שמאסו בו על שראו שלא היה בוחר בשלחן מלכים, אלא מסתפק בליטרא ירק ועוסק בתורה, ומצד שני ראו את פקח בן רמליהו, שהיה אוכל ארבעים סאה גוזלות בקינוח סעודה. והיו אומרים, אין זה הגון להיות מלך, אלא רציין וכן רמליהו. אמר להם הקדוש ברוך הוא: אתם מתאווין לאוכלין? אני מביא עליכם אוכלין הרבה. הנה ה' מעלה עליכם את מי הנחר וכי. וזהו שהגמרא מביאה בהמשך את הפסוק "מארת ה' בבית רשע ונוה צדיקים יברך", כפי שהגמרא אומרת שמקרא זה נדרש על חזקיהו ופקח בן רמליהו. עיי' מהרש"א.

243. רבשקה שר צבאו היה ישראל מומר, והוא אמר את הדברים לסנחריב. מהרש"א.

244. כאן על כרחך משמעות המילה "אלמלא" היא: אילו לא. וכן בעוד מקומות להלן. לעומת זאת יש מקומות שמשמעות המילה היא: אילו היה כך. [כמו במסכת כתובות לג ב: אלמלא נגדוה לחנניה מישאל ועזריה — פלחו לצלמא]. ועיי' בתוס' במס' מגילה [כא א, ד"ה אלמלא], שכתבו שאם כתוב "אלמלא" באל"ף בסוף, משמעות המילה היא אילו לא. ואם כתוב "אלמלי", ביו"ד בסוף, המשמעות היא אילו היה כך.

של פקח בן רמליהו:

אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב: "מארת ה' בבית רשע, ונוה צדיקים יברך?" (246)

"מארת ה' בבית רשע" [מארה — לשון קללה היא] — זה פקח בן רמליהו, שהיה אוכל ארבעים סאה גזלות בקינוח סעודה, ובכל זאת לא היה שבע, כי היתה מארה במאכלו.

"ונוה צדיקים יברך" — זה חזקיה מלך יהודה, שהיה אוכל רק ליטרא ירק בסעודה [שאפילו ירק היה אוכל במידה], ובכל זאת שבע מכך, כי היתה ברכה במאכלו.

ועתה חוזרת הגמרא לענין שהתחלנו בו. לתשובת שאלתו של רבי יהושע בן לוי, היכן צוה הקדוש ברוך הוא על סנחריב להחריב את ארץ ישראל:

וכתוב בהמשך המקרא דלעיל ["יען כי מאס וגו'"]: "ולבן הנה ה' מעלה עליהם את מי הנחר העצומים והרבים את מלך אשור". וכתב: "וחלף ביהודה שטף ועבר עד צואר יגיע".

אם כן, הרי נתנבא הנביא שיבוא מלך אשור על ישראל!

אלא מאי טעמא איעניש סנחריב, הרי עשה כדברי הנביא?

ומבארין: נביא — אעשרת השבטים איתנבי [על עשרת השבטים נתנבא], שיהלם מלך אשור. ואילו איהו, סנחריב, יהיב דעתיה [נתן דעתו] על כולה ירושלים להחריבה ולהגלותה.

בא נביא ואמר ליה כשבא על ירושלים: "כי לא מועף לאשר מוצק לה". אמר רבי אלעזר בר ברכיה, כך היא כוונת הכתוב: אין נמסר עמו של חזקיה, שהוא עם עייף בתורה [עמל בתורה עד עייפות], ביד מי המציק לו [סנחריב].

מאי "כעת הראשון הקל ארצה זבולן וארצה נפתלי והאחרון הכביר דרך הים עבר הירדן גליל הגוים"?

לא כראשונים, עשרת השבטים, שהקלו מעליהם עול תורה [וזהו שנאמר "כעת הראשון הקל וגו'"]. אבל אחרונים, דורו של חזקיה, שהכבירו עליהן עול תורה [וזהו שנאמר "והאחרון הכביר"], וראויין הללו לעשות להם נס כעוברי הים וכדורכי הירדן (247) [וזהו שנאמר "דרך הים עבר הירדן"].

אמר הקדוש ברוך הוא: אם חוזר בו סנחריב

ברכה אפילו בנוה שלהם, שהוא דירה לפי שעה, וכל שכן בעולם הבא. עיי"ש עור.

247. שעוברי הים, יוצאי מצרים, ניצולו בזכות התורה. אף שעדיין לא ניתנה, מכל מקום הרי נאמר: בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים וגו'. ודורכי הירדן, היינו העם שעברו

246. הגר"א במשלי מבאר את הפסוק כך: "מארת ה' בבית רשע", לרשע העולם הזה הוא כבית, שהוא בקביעות. אבל "ונוה צדיקים יברך", לצדיקים העולם הזה הוא נוה, שהוא מקום דירה לפי שעה. ואומר הכתוב, שלרשע תהיה מארה אפילו בביתו כאן, שהוא הקביעות שלו, וכל שכן בעולם הבא. ואילו לצדיק תהיה

— מוטב. ואם לאו — אני אעשה לו גליל בגוים [שמגלגל בחרפה בכל הגוים] (248).

כתוב: "אחרי הדברים והאמת האלה בא סנחריב מלך אשור ויבא ביהודה ויחן על הערים הבצרות ויאמר לבקעם אליו". וסוברת הגמרא עתה, ש"אחרי הדברים והאמת" מדבר בחזקיה, שהיו הוא ודורו עוסקין בתורה. ואז בא סנחריב, ובא ביהודה ויאמר לבקעה.

ותמהה הגמרא: האי רישנא להאי פרדשנא [וכי מביאין דורון כזה לאדון כזה] (249)? כלומר, וכי מפני שהאמת כחזקיה, בא עליהם סנחריב!?

אלא כך הוא פירוש הפסוק: "אחרי הדברים והאמת", מאי "אחר"? אחר איזה דבר?

אמר רבינא: לאחר שקפין הקדוש ברוך הוא ונשבע [וזהו "אמת" שנאמר בפסוק, שחותמו וקיומו של הקדוש ברוך הוא —

אמת הוא (250)] את השבועה דלהלן.

ואמר הקדוש ברוך הוא: אי אמינא ליה לחזקיה מייתינא ליה לסנחריב ומסרנא ליה בידך [אם אומר לחזקיה שאביא עליו את סנחריב ואמסרנו בידו], השתא אמר: לא הוא בעינא, ולא ביעתותיה בעינא [עתה יאמר לי, אין אני חפץ לנצח אותו, ולא את הפחד מפניו אני רוצה] (251).

מיד קפין הקדוש ברוך הוא ונשבע: דמייתינא ליה [שאביא אותו]. שנאמר "נשבע ה' צבאות לאמר, אם לא כאשר דמיתי בן היתה, וכאשר יעצתי היא תקום, לשבר אשור בארצו, ועל הרי אבוסנו, וסר מעליהם עלו, וסבלו מעל שכמו יסור".

אמר רבי יוחנן: אמר הקדוש ברוך הוא, יבא סנחריב וסיעתו, ויעשה אבום לחזקיהו ולסיעתו [זהו לשון "אבוסנו". והיינו, שיהיו כולם פגרים מתיים, ויאכילו ישראל את סוסייהם ובהמתם מתוך עצמות הפגרים, כעין

את הירדן עם יהושע, עמדה להם זכות התורה של יהושע, שלא מש מתוך האהל. עיון יעקב. והמהרש"א כתב, שהדמיון לעוברי הים ודורכי הירדן הוא, שנעשה לחזקיהו נס גדול ומפורסם, שמתו קפ"ו אלף מחילו של סנחריב, כמו הנסים המפורסמים של קריעת ים סוף והירדן. ולכן היה אף מעשה זה בליל פסח.

248. עוד פירש רש"י, "גליל" מלשון גללים. ובערוך כתב עוד, ש"גליל" מלשון גלות, שיגלה בגויים.

249. כך פירש רש"י. אמנם במס' מגילה מוכח, ש"פרדישנא" לשון דורון הוא. וכתב בערוך, שאם היה נמצא בספרים גירסא להיפך: "האי

פרדישנא להאי דישנא", הוה ניחא טפי. שפרדישנא — מנחה היא, ודישנא הוא אדם גדול. כדכתיב "כל איש שמן וכל איש חיל".

וכתב המהרש"א, שאפשר ליישב אף לפי גירסתנו כך: וכי האי דישנא, אדם חשוב וגדול זה, סנחריב, ראוי להאי פרדישנא, למתנה כזו?

250. כך פירש רש"י. והמהרש"א כתב, שאפשר שדרשינן כך משום שנאמר "האלה", שהוא לשון שבועה.

251. שהרי המקבל עליו עול תורה, מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. וכשקול יעקב נשמע, אין ידי עשיו שולטות. עיון יעקב.

אבוס (252)].

די לו לאדם בכל כך מעט צאן.

ואומר: "והיה ביום ההוא יהיה כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה".

וכך הוא פירושו של הפסוק: שאף על פי שאלף גפן באלף כסף, שהגפנים יקרים מאוד, לפי שאין להם הרבה גפנים, והעוסק בכרמים היה משתכר הרבה, בכל זאת — לשמיר ולשית יהיה הכרם. שהיו מניחין ישראל כרמיהן בור, ועוסקין בתורה.

כתוב: "ואסף שללכם אסף החסיל כמשק גבים שק בור".

אמר להם נביא לישראל: אספו שללכם [שלל חילו של סנחריב, שנפלו כולם פגרים מתים].

אמרו לו ישראל לנביא: לבזוז כל אחד לעצמו, או לחלוק לכולם שוה בשוה את כל השלל? (255)

אמר להם: חלקו את השלל כאסף החסיל. כפי שהחסיל אוסף את מאכלו [חסיל הוא מין חגב]. מה אסף החסיל — כל אחד ואחד

כתוב: "והיה ביום ההוא יסור סבלו מעל שכמך, ועלו מעל צוארך, וחבל על מפני שמך". אמר רבי יצחק נפחא: חבל על של סנחריב [נתקלקל ונחבל עולו של סנחריב, שהיה רוצה להטיל על ישראל] — מפני שמנו של חזקיהו, שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות בשעות החשיכה, כדי שיוכלו ללמוד תורה (253).

מה עשה חזקיהו?

נעץ חרב על פתח בית המדרש, ואמר: כל מי שאינו עוסק בתורה — ידקר בחרב זי! (254)

בדקו מדין ועד באר שבע, ולא מצאו עם הארץ.

בדקו מוגבת ועד אנטיפרס [מקומות הן, בגבול ארץ ישראל], ולא מצאו תינוק ותינוקת, איש ואשה, שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה.

ועל אותו הדור הוא אומר: "והיה ביום ההוא יהיה איש עגלת בקר ושתו צאן ונו". שיהיה

להדליק ממנו בבית המדרש, ולמזונות. עץ יוסף.

254. כדאיתא בילקוט שמעוני [ישעיה רמו שפ"ט]: רבי אלעזר המודעי אומר: ספר וסיף ירדו כרוכין מן השמים. אם אתם מקיימין את התורה הכתובה בספר הזה, אתם ניצולין מזה [מהחרב]. ואם לאו, הרי אתם לוקים בו.

ועיי' במהרש"א מה שביאר בענין זה.

255. עוד פירש רש"י, שכך שאלוהו, שמא עלינו לחלוק את השלל לאחרים, אבל לנו אסור, שהרי

252. כך כתב רש"י. והמהרש"א כתב שאפשר לפרש עוד, שהאבוס הוא משל. שכשם שהחמור מוצא מזונותיו באבוס, כך חזקיהו וסייעתו, שבטלו ממלאכתם ועסקו בתורה, כפי שהגמרא אומרת להלן, שלא עבדו את שדוניהם, מצאו את מזונם בריווח משלל סנחריב וחיילותיו.

253. שהיו זקוקים לשמן הרבה, משום שהיו עוסקין תמיד בתורה. והיינו, שאף שלא בנו דורו של חזקיהו על גפנם, שמביא תפלה וביטול תורה, בכל זאת חשו על שמנם, כדי

נוטל לעצמו, אף שללכם — כל אחד ואחד יטול לעצמו.

טובא היינן [רבים יותר הם], שהרי יש כאן י"ב מסעות!

אמרו לו: והלא ממון עשרת השבטים מעורב בו, שהרי כשהגלה סנחריב את עשרת השבטים, נטל מהם את ממונם, והיאך אנו מותרים ליטול אותו ממון לעצמנו? (256)

ומבארין: מה שנאמר בפסוק "צהלי קולך בת גלים", אין זה אחד מן המסעות, אלא נביא הוא דקאמר לה לכנסת ישראל: צהלי קולך בת גלים, בתו של אברהם יצחק ויעקב, שעשו מצות רבות כגלי הים.

אמר להם: "כמשק גבים שקק בו" [הרי זה כאילו צינורות שמזלפים מים נובעים השקו באותו ממון — וטיהרוהו]. מה גבים הללו, מעלין את האדם מטומאה לטהרה, על ידי שטובל במים שבהם, אף ממונם של ישראל, כיון שנפל ביד גוים — מיד טיהר, ומותר לישראל אחר (257).

וכן מה שנאמר "הקשיבה לישה", אין זה אחד מהמסעות, אלא כך אמר הנביא לכנסת ישראל: מהאי, מסנחריב, לא תסתפי [אל תחששי]. אלא איסתפי מנבוכדנצר הרשע, דמתיל כאריה [שנמשל לאריה]. שנאמר עליו בספר ירמיה: "עלה אריה מסבכו וגו'". וזהו שנאמר כאן "הקשיבה לישה", ש"ליש" הוא ארי.

אמר רב הונא: עשר מסעות נסע אותו רשע באותו היום (258). שנאמר: "בא על עית, עבר במגרון, למכמש יפקוד כליו, עברו מעברה, גבע מלון לנו, חרדה הרמה, גבעת שאול נסה", "צהלי קולך בת גלים, הקשיבה לישה, עניה ענתות, נדרה מדמנה, ישבי הגבים העיזו".

ומאי היא מה שנאמר בפסוק "עניה ענתות"? צא-א

אף זה אינו אחד מהמסעות, אלא שעתידי ירמיה בן חלקיה ומתנבא עלה [על נבוכדנצר] ממקום ששמו ענתות [ו"עניה" לשון דיבור ונביאות היא] (259). דכתיב: "דברי ירמיהו בן חלקיהו מן הכהנים אשר

ותמהינן: הני, המסעות שנמנו בפסוקים אלו,

258. והיינו כדלהלן, שנודרו אותו רשע והלך מהלך עשרה ימים ביום אחד, כי איצטגנינו אמרו לו שרק אם ילחם בה בירושלים באותו יום — יכשנה. אבל כשעמד בנוב, וראה שירושלים עיר קטנה היא, לא חש להלחם עליה מיד. מהרש"א.

מעורב בו ממון עשרת השבטים, ששללוהו מהם חיל סנחריב.

259. וענין זה קשור למקרא שלפניו "הקשיבי לישה", שמדבר על כך שיבוא נבוכדנצר. והיינו, שאז, כשיבוא, יתמו זכות אבות. והדבר תלוי בך, אם תקשיבי לנבואת של ענתות, שהוא ירמיהו הנביא. מהרש"א.

256. יש להקשות, למה בתחילה שאלו אם לבזוז או לחלוק, ורק אחר כך שאלו היאך מותרים באותו ממון. הרי מיד בתחילה היה להם לשאול היאך מותרים באותו ממון, ורק לאחר מכן יש מקום לשאול באיזה אופן יטלו את השלל! ועיי' בערוך לנו מה שיישב בזה [הובא בחדושי הגאונים].

257. היינו מדין יאוש בעלים, כדין המציל מן הנהר ומן הגייס, שאין צריך להחזיר. מהרש"א.